

تعریف حکمرانی

(فرا ترکیب چستی حکمرانی)

محمدباقر عالی^۱، مهدی غضنفری^۲، ناصر پورصادق^۳، علی اصغر پورعزت^۴

پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۶/۰۶

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۲/۰۵

چکیده

این پژوهش با هدف ارائه تعریف عام از پژوهش‌های پیشین - باتوجه به اینکه تاکنون پژوهشی برای دستیابی به تعریفی عام از حکمرانی در مطالعات داخل و خارج از کشور در دسترس قرار نگرفت - سازماندهی و اجرا شد. پژوهش از نظر هدف، توسعه‌ای و از جنبه ماهیت داده‌ها و شیوه تحلیل در زمره پژوهش‌های کیفی است. در این پژوهش داده‌ها با استفاده از فن فراترکیب جمع‌آوری و تحلیل شده است. برای فراترکیب از روش هفت‌مرحله‌ای ساندولسکی و باروسو استفاده شد. واحد ثبت، مستندات (کتاب‌ها و مقالات) و واحد تحلیل، بند است. از پایگاه‌های داده معتبر، با روش نمونه‌گیری هدفمند، غربالگری انجام و تعداد ۲۱۸ مستند (نمونه پژوهش) برای تحلیل انتخاب شد. برای تحلیل مضمون اسناد از نرم‌افزار مکس کیو دی.ای. ۲۰۲۰ و برای اعتباریابی تحلیل مضمون از ضریب توافق درونی کاپا استفاده شد. محاسبه این ضریب توسط نرم‌افزار مکس کیو دی.ای. ۲۰۲۰ انجام شد که بر اساس معیار تحلیلی استفاده‌شده، در سطح عالی توافق ($0/89$) قرار دارد. مضمون‌های سازمان‌دهنده مفهوم حکمرانی (ابعاد حکمرانی) به ترتیب فراوانی شناسه‌های استخراجی از منابع بررسی شده، عبارت است از: شیوه‌ها ($29/03\%$)، کنشگران حکمرانی ($26/23\%$)، کارکردها ($25/17\%$)، هدف ($7/62\%$)، قلمرو ($4/73\%$)، سبک ($4/44\%$) و ارزش ($2/8\%$). باتوجه به این عناصر تعریف عام حکمرانی انجام شد. باتوجه به بررسی‌های اکتشافی به‌دست‌آمده از فراترکیب، تعریف حکمرانی بر اساس عناصر تشکیل‌دهنده

۱. نویسنده مسئول: دانشجوی دکترای حکمرانی، مدرسه عالی حکمرانی شهید بهشتی، تهران، ایران

mb.ali99@sndu.ac.ir

۲. استاد گروه مهندسی سیستم، دانشکده مهندسی صنایع، دانشگاه علم و صنعت، تهران، ایران mehdi@iust.ac.ir

۳. استاد گروه مدیریت راهبردی، دانشکده مدیریت، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

dr.naser.poursadegh@gmail.com

pourezzat@ut.ac.ir

۴. استاد گروه مدیریت، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران

آن به صورت زیر است: «حکمرانی، فرایند راهبری تعامل نظام‌مند کنشگران (حکومتی / غیر حکومتی) در قلمرو (فراملی، ملی و فروملی) از طریق خط‌مشی‌گذاری و تنظیم‌گری (و بازتوزیع) برای تسهیل‌گری و ارائه خدمات (عمومی) به منظور تحقق اهداف جمعی (مشترک بین کنشگران حکومتی و غیر حکومتی) با اعمال اقتدار مشروع در چارچوب آرمان‌ها و ارزش‌های آن قلمرو است.» امید است این تعریف عام سبب رهایی از ابهام‌های تعریف حکمرانی شده و برای دستیابی به تعریفی عام از مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده تعریف حکمرانی، با اقدام دیگر پژوهشگران، این کار نوین پژوهشی تکمیل شود.

واژگان کلیدی: تعریف حکمرانی، حکمرانی، کارکردهای حکمرانی، فراترکیب.

مقدمه

تحولات گوناگون شگرف در دنیای پس از جنگ جهانی دوم به علت برآورده نشدن انتظارات مصرف‌کنندگان و پدیده گرانباری دولت‌ها، به ناکارآمدی دولت در اداره جامعه و اقتصاد در کشورهای گوناگون (پیترز و پی‌یر^۱، ۲۰۱۶) و ایجاد رویکردی جدید در دانش اداره منجر و مدیریت دولتی نوین (مُدُن) نامیده شد (رادنور، اوزبرن و گلنن^۲، ۲۰۲۲؛ رودز^۳، ۲۰۰۳: ۱ - ۳). این رویکرد، به ورود کنشگران غیر حکومتی در اداره جوامع منجر شد و در واقع قدرت و اقتدار تنها کنشگر پیشین و قدیمی (حکومت/ دولت) زائل شده و به تعبیر آنسل و تورفینگ (۲۰۲۲)، زنجیره‌ای از حکمرانی کردن (آنسل و تورفینگ^۴، ۲۰۲۲: ۴) بین دیگر کنشگران توزیع شد (بویر، ۲۰۲۱). بهره‌گیری از توانمندی و ظرفیت کنشگران غیر حکومتی (صدیقی^۵، ۲۰۲۲) در اداره جوامع، حکمرانی نوین^۶ نامیده شد.

حکمرانی نوین، مفهومی است که از دهه ۱۹۹۰ وارد ادبیات دانشگاهی و کاربردی شد و به‌رغم استفاده گسترده از آن، هنوز از نظر مفهومی دارای ابهام است و پژوهشگران به برداشت مفهومی نسبتاً یکسان از آن نرسیده‌اند.

در سال‌های اخیر، امکان دستیابی به تعریف عام «حکمرانی» و ایجاد اشتراک مفهومی بین پژوهشگران و عواملان حکمرانی جزء دغدغه‌های مهم پژوهشگران بوده است. پاسخ به این دغدغه پژوهشی در تجربیات علمی و کاری پژوهشگران نمود آشکار و عینی داشته است. بووارد و لوفلر^۷ (۲۰۰۳) استدلال می‌کنند که «هر تعریفی از حکمرانی باید مختص به زمینه باشد؛ بنابراین، تعریف آن، از نظر ذی‌نفعان گوناگون و در کشورهای مختلف اغلب یکسان نیست» (بووارد و لوفلر، ۲۰۰۳).

-
1. Peters & Pierre
 2. Radnor, Osborne & Glennon
 3. Rhodes
 4. Ansell & Torfing
 5. Siddiki
 6. New Governance
 7. Bovaird and Löffler

تعدد تعاریف حکمرانی به علت بافتارمندی^۱ آن است که سبب فراوانی تعداد تعاریف آن شده است. برای پرهیز از این باتلاق مفهومی^۲، باید تعریفی عام^۳ از حکمرانی بنا کنیم تا بتوان تعاریف پیرامون اشکال و انواع خاص حکمرانی را بر پایه آن انجام داد (تورفینگ، پیترز، پی‌یر و سورنسن^۴، ۲۰۱۲). به همین دلیل، گوناگونی برداشت‌ها از حکمرانی و تعدد استفاده از تعبیر حکمرانی در محافل اداری سبب سردرگمی مخاطبان می‌شود.

مطالعات اکتشافی حاکی است که تلاش پژوهشی منسجمی برای رهایی علمی از این باتلاق مفهومی انجام نشده است؛ بنابراین انجام این مطالعه به روش مرور نظام‌مند فراترکیب ضرورت دارد. چرا که در اثر کاربست روش‌های علمی برای استخراج مفاهیم از متون معتبر، پژوهشگران و عاملان اداره جامعه و اقتصاد خواهند توانست در تعریف و تبیین حکمرانی در عرصه‌های گوناگون و اشکال متعدد حکمرانی با تکیه بر آن در شناسایی صحیح مسائل عمومی و طراحی، تدوین، پیاده‌سازی، اعمال و اجرای^۵ فرایندهای حکمرانی شاهد موفقیت‌های قابل توجه باشند و از شکست‌های حکمرانی^۶ احتمالی جلوگیری کنند. این پژوهش به توسعه دانش حکمرانی منجر شده است و در صورت انجام‌نشدن آن، همچنان ابهام مفهومی در تعریف حکمرانی و تشتت برداشت‌ها در محافل دانشگاهی، اداری و سیاسی باقی می‌ماند.

بر اساس مطالعات اکتشافی و تجربه علمی زیسته پژوهشگران، تعریفی عام از حکمرانی بر مبنای مطالعات پیشین به صورت نظام‌مند انجام نشده است؛ بنابراین این پژوهش با هدف استخراج مؤلفه‌های تعریف حکمرانی و درنهایت ارائه تعریفی نسبتاً عام از حکمرانی، سازماندهی شد. با توجه به این موارد، این پژوهش برای پاسخ به این پرسش که تعریف حکمرانی (با توجه به پژوهش‌های پیشین) چیست، انجام شده است.

-
1. Contextual
 2. Conceptual morass
 3. Generic
 4. Torfing, Peters, Pierre and Sørensen
 5. Designing, Developing, Implementing, Applying, Executing
 6. Governance failures

پیشینه نظری پژوهش

حکمرانی

از زمان رواج استفاده از اصطلاح «حکمرانی نوین»، سازمان‌های بین‌المللی و پژوهشگران تعاریف گوناگونی از آن ارائه کرده‌اند که به تعدادی از آنها اشاره می‌شود.

بانک جهانی^۱ (۱۹۹۹)، حکمرانی را فرایند انتخاب افراد صاحب اختیار، ظرفیت دولت برای مدیریت مؤثر منابع و اجرای سیاست‌های صحیح و احترام به شهروندان و دولت‌ها به نهادهای حاکم بر تعاملات بین آنها تعریف می‌کند (کافمن، کرای و زویدو لوباتن^۲، ۱۹۹۹: ۱)؛ هم‌چنین از نظر بانک جهانی (۲۰۰۷: آ) حکمرانی، روشی است که مقامات و مؤسسات عمومی اقتدار لازم برای شکل دادن به خط‌مشی عمومی و ارائه کالاها و خدمات عمومی را به‌دست آورده و اعمال می‌کنند.

بویر (۲۰۰۷)، حکمرانی را «هرگونه الگوی فرمانروایی»^۳، «فرمانروایی هماهنگ»^۴ یا «شیوه‌های حکومت‌داری»^۵ می‌داند (بویر، ۲۰۲۱؛ ۲۰۰۹؛ ۷۳؛ ۲۰۰۷: ۷).

پی‌یر و پیترز (۲۰۲۱) و تورفینگ و آنسل (۲۰۲۲) در برداشتی موسع، حکمرانی را «فرایند راهبری یک جامعه/ اقتصاد به‌سوی اهداف» (پی‌یر و پیترز، ۲۰۲۱: ۱۴ و تورفینگ و آنسل، ۲۰۲۲: ۴) و یا آن را فرایندهای تعاملی می‌دانند که از طریق آن جامعه و اقتصاد به‌سمت اهداف جمعی توافق شده (طی مذاکره) راهبری می‌شود (تورفینگ و آنسل، ۲۰۲۲).

فرازمند^۶ (۲۰۰۴) به جنبه‌های بین‌المللی تعریف حکمرانی توجه کرده و لزوم ظرفیت‌سازی ملی را در تعامل بین کنشگران داخلی و بین‌المللی مورد توجه قرار می‌دهد.

پژوهشگران گوناگون برداشت‌های متنوعی از حکمرانی کرده‌اند که رودز شش (رودز، ۲۰۰۳: ۱۵۹ - ۱۶۵؛ ۱۹۹۶: ۶۵۲) و مالک^۷ نه‌سنخ‌شناسی (مالک، ۲۰۱۱: ۳۲ - ۳۸؛ ۲۰۱۷: ۱۱ - ۱۹) از آن را به‌دست داده‌اند و هم‌چنین استوکر^۸ (۲۰۰۸)، حکمرانی را به‌عنوان نظریه در نظر می‌گیرد که در این پژوهش به‌عنوان دهمین سنخ آن یاد می‌شود.

1. World Bank

2. Kaufmann, Kraay, & Zoido-Lobaton

3. All patterns of rule

4. coordinated rule

5. practices of governing

6. Farazmand

7. Malik

8. Gerry Stoker

برداشت‌های مفهومی گوناگون از حکمرانی به صورت ذیل است:

- حکمرانی به مانند ابزار خط‌مشی (جریسات^۱، ۲۰۰۴)
 - حکمرانی به مانند حکومت حداقلی (بویر، ۲۰۰۷ و مالک، ۲۰۱۷)
 - حکمرانی به مانند حکمرانی شرکتی (نیکولیچ و زلاتانویچ^۲، ۲۰۱۸: ۳۷-۳۸)
 - حکمرانی به مانند مدیریت دولتی نوین (مُدُن) (رودز؛ تورفینگ، اندرسون، گرو و کلاوسن^۳، ۲۰۲۰: ۵۸ - ۶۲ و کلین^۴)
 - حکمرانی به مانند نظام اجتماعی - سایبرنتیک (رودز، ۲۰۰۳؛ کویمان^۵، ۱۹۹۳: ۲۵۸؛ مالک، ۲۰۱۷ و ۲۰۱۱)
 - حکمرانی به مانند شبکه‌های خودتنظیم گر (رودز، ۱۹۹۶؛ مالک، ۲۰۱۷ و ۲۰۱۱)
 - حکمرانی به مانند وابستگی متقابل بین‌المللی (رودز، ۲۰۰۰؛ ویز^۶، ۱۹۹۳: ۲۵۸؛ مالک، ۲۰۱۷ و ۲۰۱۱)
 - حکمرانی به مانند اقتصاد سیاسی جدید (رودز، ۲۰۰۰؛ لین، هاینریش و هیل^۷، ۲۰۰۰؛ مالک، ۲۰۱۷ و ۲۰۱۱)
 - حکمرانی به مانند حکمرانی خوب (رودز، ۲۰۰۰؛ پی‌یر و پیترز، ۲۰۲۱: ۵؛ مالک، ۲۰۱۷ و ۲۰۱۱)
 - حکمرانی به مانند نظریه (استوکر، ۱۹۹۸).
- از نظر استوکر (۱۹۹۸): الف) حکمرانی، مجموعه پیچیده‌ای از نهادها و کنشگرانی است که منشأ آنها هم دولت و هم فراتر از آن است. ب) حکمرانی، به رسمیت شناختن محوشدن مرزها و مسئولیت‌های کنشگران در رویارویی با (و یا حل) مسائل اجتماعی و اقتصادی به وسیله آنها است. پ) حکمرانی، مؤید وابستگی قدرت در روابط بین نقش‌آفرینان برای کنش جمعی است. ت) حکمرانی، شبکه‌های خود حکمران مستقلی متشکل از کنشگران است. ث) حکمرانی، ظرفیت انجام کارهایی است که به قدرت دولت برای فرمان‌دادن یا استفاده از اختیاراتش وابسته نیست.

-
1. Jreisat
 2. Nikolić & Zlatanović
 3. Torfing, Andersen, Greve & Klausen
 4. Klijn
 5. Kooiman
 6. Weis
 7. Lynn, Heinrich and Hill

ج) حکمرانی، دولت را واجد صلاحیت لازم برای بهره‌گیری از ابزارها و فنون نوینی می‌داند که برای راهبری و هدایت جامعه لازم است.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، حکمرانی نوعی از حکومت‌داری است که مشارکت‌کنندگان از سازمان‌های حکومتی، دولتی و حوزه‌های خصوصی و اجتماعی در یک مسیر معین، سازنده و روبه‌جلو باهم همکاری می‌کنند. این نوع فرایندها و ساختارهای تصمیم‌گیری و مشارکتی برای تدوین قوانین، تنظیم مقررات و تأمین کالاهای عمومی، تعریف و مشخص می‌شود. حکمرانی به دنبال توزیع قدرت در نهادهای گوناگون بوده و وظیفه اصلی حکمرانان، مشخص کردن و ایجاد ارتباط مؤثر بین آنها است. الگوهای حکمرانی نوین، به دنبال پیوند مردم و نهادها در سطوح گوناگون، از حکمرانان منطقه‌ای تا ملی و بین‌المللی است (محمدی، ۱۳۹۸).

مدرسه حکمرانی شهید بهشتی (ره) (۱۴۰۱) با بررسی ادبیات تحقیق، حکمرانی را [فرایند قاعده‌گذاری، اجرای قواعد، بررسی، نظارت و کاربست بازخوردها با اعمال قدرت مشروع و به منظور دستیابی به هدف مشترکی برای همه کنشگران و ذی‌نفعان در چارچوب ارزش‌ها و هنجارها در محیط یک سازمان یا یک کشور] تعریف کرده است.

باتوجه به این موارد، حکمرانی، فرایند راهبری یک کشور و یا یک سازمان (قلمرو مشخص) (پی‌یر و پیترز، ۲۰۲۱ و ۲۰۱۶ و ماینتز، ۲۰۲۲) است. راهبری، برای دستیابی به هدف مشخصی که بین کنشگران (حکومتی و غیرحکومتی) مشترک بوده (صدیقی، ۲۰۲۲) و امکان سنجش بر اساس شاخص‌های مشخص (و قابل تعریف) را دارد (پی‌یر و پیترز، ۲۰۲۱؛ میشرای و آتری، ۲۰۲۰). این فرایند راهبری از طریق کارکردهای حکمرانی (خط‌مشی‌گذاری، تنظیم‌گری، بازتوزیع، تسهیلگری و تأمین و) ارائه خدمات عمومی) انجام می‌شود (سالامون، ۲۰۱۱؛ امامیان و همکاران، ۱۳۹۸؛ نجفی رستاقی و اسمعیلی گیوی، ۱۴۰۱). کارکردهای حکمرانی به صورت زنجیره‌ای در طول هم بوده و هر حلقه بعدی در جهت تحقق حلقه قبل از خود، برای طراحی، تدوین و پیاده‌سازی (اعمال و اجرا) کنشی بزرگ‌تر انجام می‌شود (فرهنگ ماریام وبستر، ۲۰۲۳). هر فرایند حکمرانی در بستر ارزش‌ها و هنجارها با اعمال قدرت مشروع انجام می‌شود (سالامون، ۲۰۲۱؛ کولباخ، ۲۰۲۱ و بویر، ۲۰۲۱).

1. Mayntz
2. Mishra & Attri
3. Salamon
4. merriam-webster Dictionary
5. Colebatch

پیشینه تجربی پژوهش

کمالی (۱۳۹۶) در پژوهشی در مورد استفاده از روش فراترکیب در سیاست‌گذاری عمومی، استفاده پژوهشگران حوزه مطالعات خط‌مشی‌گذاری از روش‌های پژوهش بین‌رشته‌ای را به علت ابعاد و کنشگران گوناگون آن ضروری می‌داند و اضافه می‌کند که روش پژوهش نظام‌مند فراترکیب یکی از روش‌های قابل اتکا برای کسب اطلاعات پژوهش‌های گسترده برای پژوهشگران و کاربست آنها توسط عاملان و مجریان خط‌مشی‌ها و پرهیز از تک‌بعدی‌نگری است (کمالی، ۱۳۹۶).

حجازی‌فر و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهش خود با روش فراترکیب به بررسی مطالعات حاکمیت [حکمرانی] اسلامی^۱ در ایران برای استخراج مؤلفه‌های آن پرداخته‌اند. نتایج این مطالعه بیانگر آن است که عدالت، فقرزدایی و رفاه‌گرایی در [حکمرانی] اسلامی از اهمیت زیادی برخوردار است؛ اما در [حکمرانی] غربی پاسخگویی و مشارکت اهمیت زیادی دارد و این نشان‌دهنده آن است که الگوی حکمرانی اسلامی با حکمرانی غربی تفاوت‌های مبنایی دارد (حجازی‌فر و همکاران، ۱۳۹۶).

کریم‌میان و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با استفاده از روش فراترکیب، طبقه‌بندی جامعی از ویژگی‌های حکمرانی از طریق شبکه‌های خط‌مشی در مطالعات مربوط انجام داده‌اند. بر اساس نتایج، موضوعات «تقویت ارتباطات، ایجاد اعتماد و افزایش مشارکت» و «ارتقای هماهنگی، انسجام و یکپارچگی» دارای فراوانی بیشتر دارد و در ارتباط با موضوعات «تسهیل اجرای خط‌مشی‌ها» و «افزایش یادگیری خط‌مشی» پژوهش‌های کمتری انجام شده است (کریم‌میان و همکاران، ۱۳۹۸).

علی‌احمدی و همکاران (۱۴۰۰) با استفاده از روش فراترکیب به بررسی و دسته‌بندی مطالعات انجام‌شده در مورد حکمرانی با روش‌های تحقیق در عملیات نرم پرداخته و روش‌های مناسب تحقیق در عملیات نرم برای مطالعات حکمرانی را تجویز کرده‌اند (علی‌احمدی و همکاران، ۱۴۰۰).

عباسی، جمشیدی نوید و قنبری (۱۴۰۰)، در پژوهشی، ابعاد و مؤلفه‌های حاکمیت شرکتی^۲ را در رویکرد اسلامی با روش فراترکیب بررسی و نتیجه‌گیری کرده‌اند که در نظر گرفتن ابعاد اصول اخلاقی، تعهد اجتماعی، پاسخگویی، شفافیت، تصمیم‌گیری و نظارت اسلامی سبب تضمین تحقق اهداف حاکمیت شرکتی است (عباسی، جمشیدی نوید و قنبری، ۱۴۰۰).

-
1. Islamic Governance
 2. Corporate Governance

براتلو (۱۴۰۲)، در پژوهش خود با استفاده از روش فراترکیب، چارچوب مفهومی حکمرانی سازمانی را ارائه کرده است. باتوجه به نتایج بیشتر پژوهش‌ها با رویکرد کیفی و موردی در سازمان‌ها به انجام رسیده است (براتلو، ۱۴۰۲).

جالتما، بیزبروک و ترمیر^۱ (۲۰۱۹)، در پژوهش خود با روش فراترکیب، سیر تحول مفهوم دولت تا فراحکمرانی را با هدف ارائه تعریفی برای فراحکمرانی بررسی کرده‌اند. بر اساس نتیجه این پژوهش، فراحکمرانی «کنشی ازسوی مقامات (عمدتاً) دولتی است که نیازمند هماهنگی یک یا چند سبک حکمرانی با استفاده از ابزارها، روش‌ها و راهبردهای گوناگون برای غلبه بر شکست‌های حکمرانی است» (جالتما، بیزبروک و ترمیر، ۲۰۱۹: ۱).

عبدالله، سعید و مفرینی^۲ (۲۰۲۲)، در پژوهشی به بررسی نظام‌مند حکمرانی شرعی در نظام بانکداری اسلامی با رویکرد فراترکیب پرداخته‌اند. بر اساس نتایج و مقایسه جنبه‌های نظری و عملی کارکردهای حکمرانی شرعی در بانکداری اسلامی، شکاف بزرگی بین نظریه و عمل برای توسعه ثبات عملکرد بانک‌های اسلامی وجود دارد (عبدالله، سعید و مفرینی، ۲۰۲۳).

تحلیل پیشینه نظری

جمع‌بندی مطالعات بررسی‌شده به‌صورت ذیل است.

- دال مرکزی تعاریف حکمرانی، بر این نکته تأکید می‌کند که حکمرانی مفهومی فراتر از نقش‌آفرینی حکومت به‌تنهایی است.
- در هر کدام از این مطالعات به جنبه(هایی) از حکمرانی پرداخته است.
- هر پژوهشگر متناسب با موضوع مورد پژوهش و هدف هر پژوهشی به تعریفی خاص از حکمرانی پرداخته است.
- در این پژوهش‌ها به موضوع ابعاد و مؤلفه‌های حکمرانی و تعریف آن به‌صورت یکپارچه توجه نشده است.
- مطالعات حکمرانی به دلیل گستردگی و تنوع، نیازمند روش‌های نظام‌مند است.
- به دلیل ماهیت داده‌ها، در مطالعات حکمرانی بیشتر از روش کیفی استفاده شده است.

1. Jonna Gjaltema, Robbert Biesbroek & Katrien Termeer
2. Mahmoud Abdullah, Muhammad Said, Arief Mufraini

- روش فراترکیب به‌عنوان روش کیفی نظام‌مند کارایی خود را در مطالعات حکمرانی نشان داده است.

باتوجه به این موارد، انگیزه انجام این پژوهش، خلأ پژوهشی در زمینه تعریف حکمرانی و ابعاد آن است که با هدف ارائه تعریفی عام از حکمرانی در مطالعات این حوزه بین متفکران خارجی و با بهره‌گیری از روش فراترکیب انجام شده است.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، توسعه‌ای و از جنبه ماهیت داده‌ها و شیوه تحلیل در زمره پژوهش‌های کیفی است. داده‌های این پژوهش با استفاده از فن فراترکیب جمع‌آوری و تحلیل شده است. فراترکیب، به‌عنوان یکی از روش‌های مرور نظام‌مند و روش پژوهش مرسوم در علوم طبیعی و علوم اجتماعی مطرح بوده و در سال‌های اخیر در مطالعات سلامت، مدیریت، خط‌مشی‌گذاری و حکمرانی به‌کار گرفته شده است (کمالی، ۱۳۹۶). روش فراترکیب، مرور نظام‌مند داده‌های کیفی و تلفیق آنها برای ارائه تفسیر جدیدی از زمینه پژوهش است. این روش به ایجاد نظریه‌های جدید یا یک نظریه توضیحی درباره آنچه که در موضوع پژوهش وجود دارد، جواب می‌دهد. این روش به‌صورت گسترده در زمینه مسائل نظری و موضوعات کاربردی به‌کار می‌رود (لاکال، ریواج - لوی و روزا، ۲۰۱۷: ۷ - ۸).

الگوی ساندلوسکی و باروسو^۲ (علی‌احمدی و همکاران، ۱۴۰۰) برای انجام فراترکیب انتخاب شد. مراحل هفت‌گانه این الگو در شکل ۱ نشان داده می‌شود.

شکل ۱. مراحل انجام فراترکیب بر اساس الگوی ساندلوسکی و باروسو

(علی‌احمدی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۳۵ - ۲۳۶)

1. Lachal, Revah-levi, Orri and Rose
2. Sandelowski and Barroso

باتوجه به هدف پژوهش و بر اساس مراحل نشان داده شده در شکل شماره ۱، فرا ترکیب انجام شد که گزارش آن در این مقاله ارائه می شود.

جامعه پژوهش همان گونه که در شکل شماره ۲ نشان داده شده است، ۳۷۸ مستند بود که با روش نمونه گیری هدفمند غربالگری انجام شد و ۲۱۸ مستند به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شد. واحد ثبت، مستندات و واحد تحلیل، پاراگراف است. در فرایند مطالعه و جمع بندی مستندات، از روش پژوهش کیفی و برای تحلیل کیفی از نرم افزار مکس کیو دی. ای. ۱۲۰۲۰ بهره گرفته شد. ابر واژگان در مراحل گوناگون با استفاده از نرم افزار اطلس تی. آی. و ان. ویوو استخراج شد.

یافته های پژوهش

کام اول: تنظیم پرسش های پژوهش

در پژوهش های فرا ترکیب، به منظور پاسخ به سؤال پژوهش به صورت فرایند مندرج در جدول شماره ۱، طراحی و باتوجه به مراحل مندرج در شکل شماره ۲ انجام می شود.

جدول ۱. سؤال های پژوهش کیفی فرا ترکیب

مؤلفه	سؤالات کلی به منظور شروع روش فرا ترکیب
جامعه مورد مطالعه (who)	منابع گوناگون شامل انواع مقالات، کتاب و رساله که در آنها به موضوع حکمرانی پرداخته شده است.
هدف پژوهش (what)	تعریف حکمرانی
روش انجام پژوهش (How)	بررسی و تحلیل آثار علمی و مستندات به روش تحلیل مضمون، شناسایی و استخراج مؤلفه ها و ابعاد حکمرانی، تحلیل و دسته بندی مضمون های استخراج شده
بازه زمانی پژوهش (When)	منابع و مقالات در دسترس بین سال های ۱۹۸۰ تا ۲۰۲۳ میلادی

باتوجه به این معیارها، سؤال های اصلی پژوهش عبارت است از: تعریف حکمرانی در مطالعات پیشین چگونه است؟

گام دوم: مرور نظام‌مند مستندات

داده‌های فراترکیب، مطالعات انجام‌شده گذشته است. برای پاسخ به سؤال(ها)، پژوهشگر با انتخاب کلیدواژه‌های مشخص برای غربالگری منابع در دسترس می‌کوشد به آنها دسترسی پیدا کرده، انتخاب و مرور کرده و پژوهش را به انجام برساند.

در فرایند مطالعات اکتشافی این پژوهش جستجو و انتخاب مستندات براساس الگوریتم‌های گام سوم انجام شد و در تجربه زیسته پژوهشگران، مستندات انتخاب شده دقیقاً مرور و بررسی شد و در مراحل پژوهش قرار گرفت.

گام سوم: جست‌وجو و انتخاب متون مناسب

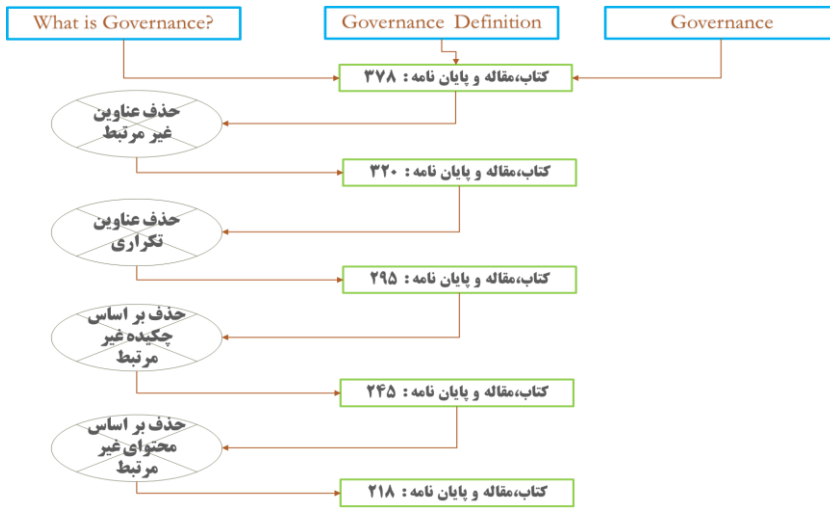
مستندات این پژوهش و غربالگری آنها، بر اساس فیش‌برداری‌های پژوهشگر از سال ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۲ در سیر مطالعاتی حکمرانی، به صورت هدفمند انتخاب شد. پژوهشگر در قسمتی از سیر مطالعاتی خود، با استفاده از ابزار هوش مصنوعی گوگل (کتاب گوگل)^۱ و آی. جی. آی. گلوبال^۲ نیز بهره برد. پروتکل غربالگری جامعه و انتخاب نمونه پژوهش، باتوجه به معیارهای مندرج در جدول شماره ۲ انجام شده است.

جدول ۲. معیارهای انتخاب مستندات مطالعه (نتایج پژوهش)

معیار پذیرش	معیار پذیرش	
غیر انگلیسی	انگلیسی	زبان
قبل از ۱۹۸۰	از ۱۹۸۰	زمان
گزارش / اخبار	کتاب / مقاله / رساله	نوع مطالعه
غیر از این شاخه‌های دانشی	مدیریت دولتی / حکمرانی / توسعه	موضوع مطالعه
هر کلیدواژه‌ای غیر از اینها	Governance/Governance Definition/What is Governance?	کلیدواژه

باتوجه به جدول شماره ۲، مراحل انتخاب مستندات این پژوهش به صورت فرایند مندرج در شکل شماره ۲ است.

1. <https://books.google.com/talktobooks/>
2. <https://www.igi-global.com/search>

شکل ۲. فرایند غربالگری مستندات (نتایج پژوهش)

ارزیابی کیفیت مقالات

در این مطالعه، برای حصول اطمینان از روایی اسناد، از قابلیت اعتبار، انتقال پذیری، قابلیت اعتماد و قابلیت تأیید (گوبا و لینکلن^۱، ۱۹۹۴) به صورت زیر استفاده شد:

جستجوی فراگیر برای دستیابی به منابع حداکثری

غربالگری مناسب و استفاده از منابع معتبر مرتبط با هدف پژوهش

استفاده از نظر خبرگان برای غنی تر شدن منابع

بازنگری در مراحل پژوهش بر اساس نظر خبرگان

تطابق ابزارها با تجربه زیسته پژوهشگران

گام چهارم: استخراج اطلاعات از متون انتخاب شده

بر اساس روش شناسی پژوهش، در مرحله اول اقدام به شناسه گذاری لاغر^۲ (کرسول، ۱۳۹۷) از متون شد و بر این اساس ۲۰۰ شناسه لاغر استخراج شد. تحلیل کمی شناسه های لاغر بیانگر این است که این شناسه ها شامل ۱۸۱۰ واژه معنی دار است که برخی از آنها عبارت است از: حکمرانی^۳ (۳۰۱ بار)،

1. Guba & Lincoln
2. Lean coding
3. Governance

گام پنجم: تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی

در این مرحله (و مرحله سوم تحلیل مضمون)، با توجه به مشابهت‌ها و افتراق مفهومی و ظاهری بین مضمون‌های پایه (مؤلفه‌ها) و ادغام برخی از آنها، مضمون‌های سازمان‌دهنده (ابعاد) تدوین شد و در مضمون فراگیر طبقه‌بندی شد. برای پرهیز از طولانی شدن، دو نمونه از فرایند شناسه‌گذاری در جدول شماره ۳ ارائه شده است و طبقه‌بندی تمام شناسه‌ها و مضمون‌ها در جدول شماره ۴، ارائه می‌شود.

جدول ۳. فرایند تحلیل مضمون در پژوهش (نمونه)

مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده (سطح دوم)	مضمون سازمان دهنده (سطح اول)	مضمون پایه	کد لاغر
حکمرانی			فرآیند	حکمرانی برآیند شکل‌دهی به افکار و تصمیم‌گیری است. در دولت‌ها این فرآیندها و تصمیم‌ها به طور سنتی توسط دولت اداره می‌شوند. در حال حاضر ما شاهد یک حرکت قوی برای مشارکت بهتر شهروندان، ذی‌نفعان و جامعه مدنی در این فرآیندها هستیم. (Grunwald and Orwat, 2018)
	شوریه‌ها	فرآیند(ها)	شکل‌دهی به افکار	
	کارکردها	تنظیم‌گری	تصمیم‌گیری	
	کارکردها	تنظیم‌گری	دولت‌ها	
	کنشگران	ملی	دولت	
	کارکردها	دولت حکومت	نظام(ها)	
	کنشگران	تنظیم‌گری	شهروندان	
	کنشگران	مردم/ بخش سوم	ذی‌نفعان	
کنشگران	ذی‌نفعان	جامعه مدنی		
حکمرانی			فرآیندهای حکومتداری	حکمرانی به همه فرآیندهای حکومتداری اطلاق می‌شود، خواه توسط یک دولت، بازار، یا شبکه انجام شود، و یا آن را یک خانواده، قبیله، سازمان رسمی یا غیررسمی، و یا یک سرزمین عهده دار شده و یا از طریق قوانین، هنجارها، قدرت یا زبان انجام شود. (Demirbas, 2018; Bevir, 2007)
	شوریه‌ها	فرآیند(ها)	دولت	
	شوریه‌ها	حکومتداری	بازار	
	کنشگران	دولت حکومت	شبکه	
	کنشگران	مردم/ بخش سوم	خانواده	
	کنشگران	فروعملی	قبیله	
	کنشگران	فروعملی	سازمان رسمی یا غیررسمی	
	کنشگران	فروعملی	سرزمین	
	کنشگران	ملی	از طریق قوانین، قدرت	
	شوریه‌ها	الگوی فرماتروایی	قوانین	
	کارکردها	تنظیم‌گری	هنجارها	
	ارزش‌ها	هنجار(ها)	زبان	
کارکردها	تنظیم‌گری			

گام ششم: کنترل کیفی یافته‌ها

در پژوهش‌های کیفی، پایایی به معنای قابلیت اعتماد داده‌ها است. برای سنجش پایایی، روش‌هایی مانند ضریب پایایی هولستی^۱، ضریب پایایی (آلفای) کریپندورف^۲، کاپای کوهن^۳ و ضریب پایایی پای اسکات^۴ معرفی شده است (نئوندورف^۵، ۲۰۱۷) که با تکرار شناسه‌گذاری و محاسبه تفاوت‌های بین شناسه‌گذاری‌ها به دست می‌آید. در این روش‌ها، شناسه‌گذاری‌ها را می‌توان به‌طور معمول به دو صورت تکرار کرد، یا شناسه‌گذاری توسط خود پژوهشگر و با فاصله زمانی معنادار یا توسط فرد دیگری که متخصص در موضوع پژوهش است انجام شده و پس از آن، نتایج این دو شناسه‌گذاری، مقایسه می‌شود (کریپندورف، ۱۳۹۵؛ کلارک و کرسول، ۱۳۹۰؛ هولستی، ۱۳۹۵).

در این پژوهش برای تعیین پایایی شناسه‌گذاری، از ضریب توافق درون موضوعی (آماره کاپا) استفاده شد. از طریق این ضریب می‌توان میزان توافق دو اندازه‌گیری توسط دو نفر یا دو ابزار یا در دو مقطع زمانی را ارزیابی کرد. برای انجام محاسبه پایایی شناسه‌گذاری‌ها از روش ضریب توافق درون موضوعی کاپا، بعد از گذشت مدت‌زمان مدیدی از شناسه‌گذاری اول (شش ماه)، شناسه‌گذاری دوم توسط همان شناسه‌گذار، انجام و ضریب توافق (آماره کاپا) محاسبه شد. ضریب کاپا عددی بین صفر و یک است و می‌تواند به‌صورت درصد نیز بیان شود (گویت^۶، ۲۰۲۰ و نئوندورف، ۲۰۱۷).

شکل شماره ۴ مقدار ضریب کاپا در این پژوهش را نشان می‌دهد که توسط نرم‌افزار مکس کیو دی. ای. محاسبه شده است و برابر ۰/۸۹ است که بیانگر توافق عالی بین دو شناسه‌گذاری است.

-
1. Holsti's coefficient of reliability
 2. krippendorf coefficient
 3. Cohen's kapp
 4. Scott's pi
 5. Neuendorf
 6. Gwet

Kappa (Brennan & Prediger)

		Coder 1		
		1	0	
Coder 2	1	a = 2188	b = 143	2331
	0	c = 119	0	119
		2307	143	2450

$P(\text{observed}) = P_o = a / (a + b + c) = 0.89$
 $P(\text{chance}) = P_c = 1 / \text{Number of codes} = 1 / 44 = 0.02$
Kappa = $(P_o - P_c) / (1 - P_c) = 0.89$

If there is an unequal number of codes per segment or if only one code is to be evaluated:

$P(\text{chance}) = P_c = \text{Number of codes} / (\text{Number of codes} + 1)^2 = 0.02$
Kappa = $(P_o - P_c) / (1 - P_c) = 0.89$

شکل ۴. ضریب توافق درون موضوعی پژوهش (نتایج پژوهش)

گام هفتم: ارائه یافته‌ها

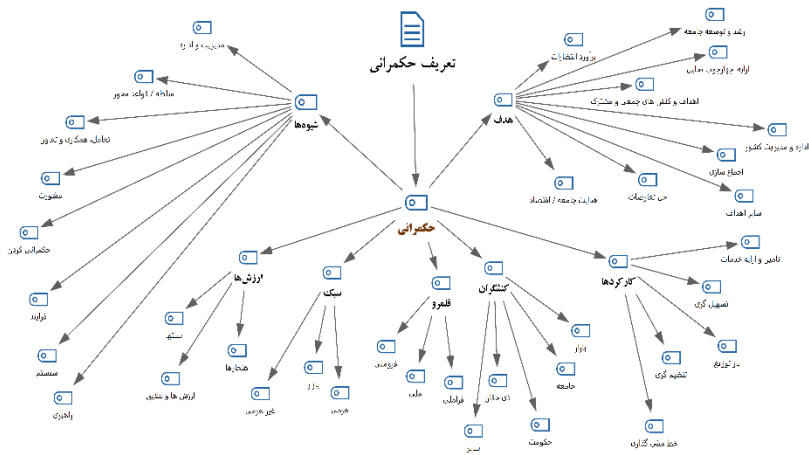
یافته‌های این پژوهش (نتیجه تحلیل مضمون و طبقه‌بندی مضمون‌ها)، توزیع فراوانی مضمون‌های سازمان‌دهنده (ابعاد حکمرانی) و مفاهیم پایه (مؤلفه‌های حکمرانی) حکمرانی در جدول شماره ۴ نشان داده شده است.

جدول ۴. توزیع مضمون‌های سازمان‌دهنده (ابعاد) و پایه (مؤلفه‌ها) حکمرانی (نتایج پژوهش)

مضمون فراگیر	مضمین سازمان دهنده	مضمین پایه	فراوانی مضمین سازمان دهنده	درصد فراوانی مضمین سازمان دهنده	فراوانی مضمین سازمان پایه	درصد فراوانی مضمین پایه
حکمرانی						
حکمرانی\شیوه ها			۳۰۱	۲۹/۰۳	۱۰۳	۹/۹۳
					۶۱	۵/۸۸
					۳۵	۳/۳۸
					۳۲	۳/۰۹
					۲۵	۲/۴۱
					۱۶	۱/۵۴
					۱۵	۱/۴۵
					۱۴	۱/۳۵
حکمرانی\کنشگران			۲۷۲	۲۶/۲۳	۴۸	۴/۶۳
					۶۶	۶/۳۶
					۱۰۳	۹/۹۳
					۱۵	۱/۴۵
حکمرانی\کارکردها			۲۶۱	۲۵/۱۷	۴۱	۳/۹۵
					۴۶	۴/۴۴
					۷۷	۷/۴۳
					۲۵	۲/۴۱
					۴۴	۴/۲۴
					۳	۰/۲۹
					۶	۰/۵۸
حکمرانی\هدف			۷۹	۷/۶۲	۱۹	۱/۸۳
					۱۸	۱/۷۴
					۱۱	۱/۰۶
					۹	۰/۸۷
					۷	۰/۶۸
					۴	۰/۳۹
					۳	۰/۲۹
					۲	۰/۱۹
					۲	۰/۱۹
					۲۳	۲/۲۲
حکمرانی\قلمرو			۴۹	۴/۷۳	۳	۰/۲۹
					۲۲	۲/۱۲
					۵	۰/۴۸
حکمرانی\سبک			۴۶	۴/۴۴	۱۹	۱/۸۳
					۱۴	۱/۳۵
حکمرانی\ارزش ها			۲۹	۲/۸۰	۸	۰/۷۷
					۲۴	۲/۳۱
					۹	۰/۸۷
جمع مضامین			۱۰۳۷	۱۰۰	۱۰۳۷	۱۰۰
					۷	۰/۶۸
					۱۳	۱/۲۵

تعریف حکمرانی (فرا ترکیب چستی حکمرانی)

باتوجه به جدول شماره ۵، بر اساس خروجی نرم افزار مکس کیو دی. ای، مضمون های سازمان دهنده تشکیل دهنده مفهوم حکمرانی (ابعاد حکمرانی) به ترتیب فراوانی شناسه های استخراجی از منابع بررسی شده عبارت است از: شیوه ها (۲۹/۰۳٪)، کنشگران حکمرانی (۲۶/۲۳٪)، کارکردها (۲۵/۱۷٪)، هدف (۷/۶۲٪)، قلمرو (۴/۷۳٪)، سبک (۴/۴۴٪) و ارزش (۲/۸٪). باتوجه به این ابعاد، شبکه مضمون های مفهوم حکمرانی مستخرج از نرم افزار مکس کیو دی. ای. در شکل شماره ، نشان داده شده است.

شکل ۵. شبکه مضمون های تعریف حکمرانی (نتایج پژوهش)

نتیجه گیری و پیشنهادها

هدف این پژوهش استخراج تعریفی عام از مطالعات پیشین بود. باتوجه به بررسی های انجام شده در این پژوهش، تاکنون چنین مطالعه ای با این ویژگی ها، انجام نشده است؛ بنابراین این مطالعه دارای ماهیتی نوآورانه است.

در این پژوهش برای تحقق هدف پژوهش، باتوجه به دستور کار مطالعاتی نویسندگان در چهار سال اخیر، متون قابل اتکا از درگاه های معتبر دریافت شد. این متون در فرایند انجام پژوهش به صورت نظام مند با روش فرا ترکیب مورد بررسی قرار گرفت و شناسه های لاغر استخراجی از متون، به مضمون های پایه (مؤلفه ها) تبدیل و با توجه به دلالت های معنایی در قالب مضمون های سازمان دهنده

(ابعاد) دسته‌بندی شد. باتوجه به این موارد و به‌منظور پاسخ به پرسش مطالعه، در این بخش یافته‌های پژوهش ارائه می‌شود.

ابتدا باتوجه به نتایج ابعاد و مؤلفه‌های تعریف حکمرانی ارائه و تعریف حکمرانی بر اساس آن ابعاد انجام می‌شود.

ابعاد تعریف حکمرانی

باتوجه به جدول شماره ۵، تبیین ابعاد مفهوم حکمرانی بر اساس فراوانی مضامین استخراجی، عبارتند از:

شیوه‌های حکمرانی، کنشگران حکمرانی، کارکردهای حکمرانی، اهداف حکمرانی، قلمرو حکمرانی، سبک‌های حکمرانی و ارزش‌ها. مؤلفه‌های هر کدام از ابعاد نیز در شکل ۵، نمایش داده شده است.

پاسخ به سؤال پژوهش: تعریف حکمرانی حاصل از پژوهش

باتوجه به بررسی‌های اکتشافی حاصل از فراترکیب انجام‌شده، تعریف حکمرانی بر اساس عناصر تشکیل‌دهنده آن به‌صورت زیر است:

«حکمرانی، فرایند راهبری تعامل نظام‌مند کنشگران (حکومتی / غیر حکومتی) در یک قلمرو (فراملی، ملی و فروملی) از طریق خط‌مشی‌گذاری و تنظیم‌گری (و بازتوزیع) برای تسهیل‌گری و ارائه خدمات (عمومی) به‌منظور تحقق اهداف جمعی (مشترک بین کنشگران حکومتی و غیرحکومتی) با اعمال اقتدار مشروع در چارچوب آرمان‌ها و ارزش‌های آن قلمرو است.»

تبیین ابعاد تعریف حکمرانی

- شیوه‌های حکمرانی در مستندات بررسی‌شده عبارت است از: فرایندها، هرگونه الگوی فرمانروایی و اعمال قدرت و اقتدار مبتنی بر قواعد، تعامل، همکاری و تعاون، حکومت‌داری، راهبری، مشورت، مدیریت و اداره. به‌عبارت دیگر حکمرانی فرایندی است که در آن تعامل نظام‌مند کنشگران با همدیگر، بیشتر با روش‌های نرم و در موارد اندکی (مانند در بحران‌ها و شرایط اضطراری و برخی قلمروها) با برخی روش‌های سخت (قواعد سخت‌گیرانه سلسله‌مراتبی و نوعی فرمان) اعمال می‌شود.

- قبل از پدیدارشدن مفهوم حکمرانی (رویکرد حکمرانی نوین در اداره جوامع)، کنشگران دارای نقش در عرصه اداره، بیشتر «حکومت‌ها و دولت‌ها» بودند؛ اما همان‌طور که در جدول شماره ۵ مشاهده می‌شود، در الگوواره حکمرانی، افزون بر «حکومت‌ها و دولت‌ها»، بازار، جامعه (مردم)،

تشکل‌های گوناگون و دیگر ذی‌حقان نیز در عرصه حکمرانی حضور داشته و در اداره جوامع نقش اساسی دارند. این کنشگران بر اساس چگونگی ارتباط فی‌مابین با همدیگر تعامل می‌کنند که در اصطلاح، سبک حکمرانی نامیده می‌شود. سبک‌های مورد استفاده در حکمرانی شامل سبک‌های هرمی، غیر هرمی و بازاری است. سبک سلسله‌مراتبی بیشتر بر مردم‌سالاری، و سبک غیر سلسله‌مراتبی بر شبکه‌ها و روابط غیر رسمی تأکید دارد.

- کارکردهای استخراج‌شده در این بررسی برای حکمرانی که ابزارهای تعامل نظام‌مند کنشگران با همدیگر است عبارت است از: خط‌مشی‌گذاری (و تصمیم‌گیری)، تنظیم‌گری (ساختارسازی و پایش و ارزشیابی)، بازتوزیع، تسهیل‌گری و ارائه خدمات.

- هر فرایند حکمرانی برای دستیابی به هدفی مشخص طراحی و اجرا می‌شود. بر اساس متون بررسی‌شده اهداف حکمرانی طیف وسیعی از اهداف را شامل می‌شود: دستیابی به اهداف جمعی و مشترک، اداره یک کشور، هدف یک جامعه و یک اقتصاد، دستیابی به رشد و توسعه، اجماع‌سازی، برآورد انتظارات شهروندان، حل تعارضات و ارائه چهارچوبی برای تحلیل چگونگی اداره یک قلمرو. افزون بر این، هر فرایند حکمرانی ممکن است اهدافی مانند کاهش و حتی غلبه بر عدم تقارن قدرت، احترام به شهروندان، حل مشکلات اجتماعی، سازماندهی دوباره و بازسازی انرژی‌ها برای منافع عمومی بیشتر، نقش اصلی حفظ تعادل، مهار سوء استفاده از بازار و اصلاح شکست‌های بازار و... را نیز دنبال کند.

- هر فرایند حکمرانی در یک قلمرو مشخص انجام می‌شود. بر اساس مستندات بررسی‌شده، قلمروهای حکمرانی عبارت است از: فراملی، ملی و فروملی (شامل مناطق داخل کشور، سطوح محلی و بخشی، سازمان‌ها، بنگاه‌ها، قبیله، خانواده و...).

- هر فرایند حکمرانی مبتنی بر مجموعه درهم‌تنیده‌ای از ارزش‌ها، آرمان‌ها، هنجارها و آداب و سنت‌ها در هر قلمرو حکمرانی شکل می‌گیرد و اعمال می‌شود.

پیشنهادها

این پژوهش گام مقدماتی و کوششی برای دستیابی به تعریفی عام از حکمرانی است. ارائه این تعریف، افق روشنی برای انجام پژوهش‌های مشابه به‌منظور دستیابی به تعاریف عام در مورد

مؤلفه‌های حکمرانی را ضروری می‌سازد؛ البته به نظر می‌رسد باتلاق مفهومی در مؤلفه‌های حکمرانی مشابه با برداشت‌ها از حکمرانی نیست.

پیشنهاد می‌شود باتوجه به تعریف ارائه شده، پژوهش‌های گوناگون موضوعی متناسب با قلمروهای حکمرانی توسط دانشگاهیان و پژوهشگران طراحی و اجرا شود.

فهرست منابع

- امامیان، سید محمدصادق؛ ذوالفقاری، امیراحمد؛ محمدزاده احسان و زمانیان، مرتضی (۱۳۹۷). **نظام ملی تنظیم‌گری ۱. مفهوم تنظیم‌گری و ارتباط آن با نظام حکمرانی**، گزارش شماره ۱۵۹۴۰، تهران: دفتر مطالعات اقتصاد بخش عمومی، معاونت پژوهش‌های اقتصادی، مرکز پژوهش‌ها، مجلس شورای اسلامی.
- براتلو، فاطمه (۱۴۰۲). شناخت چارچوب مفهومی حکمرانی سازمانی با استفاده از روش فراترکیب، **حکمرانی و توسعه**، ۳ (۱): ۱۲۱ - ۱۴۴.
- حجازی‌فر، سعید؛ رهنورد، فرج‌اله؛ لطیفی، میثم و طاهرپور کلاتری، حبیب‌الله (۱۳۹۶). **بررسی مطالعات حاکمیت اسلامی در ایران با استفاده از روش فراترکیب**، مدیریت سازمان‌های دولتی، ۶ (۱): ۶۳ - ۸۲.
- عباسی، یونس؛ جمشیدی نوید، بابک و قنبری، مهرداد (۱۴۰۰). **بررسی ابعاد حاکمیت شرکتی در پارادایم اسلامی، پژوهش‌های تجربی حسابداری**، ۱۲ (۴۲): ۱۸۷ - ۲۱۰.
- علی‌احمدی، علیرضا؛ غضنفری، مهدی؛ سلیمی، غلامرضا؛ محمدی، حسین و عالی، محمدباقر (۱۴۰۰). **فرا ترکیب روش‌شناسی تحقیق در عملیات نرم در مطالعات حکمرانی**، نشریه علمی مدیریت فردا، ۲۰ (۶۷): ۲۳۱ - ۲۴۴.
- کرسول، جان دبلیو (۱۳۹۷). **۳۰ مهارت اساسی که محققین کیفی باید بدانند**، ترجمه حمیدرضا یزدانی و فاطمه محمدی، تهران: انتشارات نگاه دانش.
- کمالی، یحیی (۱۳۹۶). **روش‌شناسی فراترکیب و کاربرد آن در سیاستگذاری عمومی، فصلنامه سیاست**، ۴۷ (۳): ۷۳۶-۷۲۱. doi: 10.2059/jpq.2017.62861
- کرپندورف، کلوس (۱۳۹۵). **مبانی روش‌شناسی: تحلیل محتوا**، ترجمه هوشنگ نایی، تهران: نشرنی.
- کریم میان، زهره؛ محمدی، مهدی؛ قاضی نوری، سید سپهر و ذوالفقارزاده کرمانی، محمدمهدی (۱۳۹۸). **طبقه‌بندی ویژگی‌های حکمرانی از طریق شبکه‌های خط‌مشی با استفاده از روش فراترکیب**، مدیریت دولتی، ۱۱ (۳): ۳۷۷ - ۴۰۲.
- کلارک، ویکی پلانو و کرسول، جان دبلیو (۱۳۹۰). **روش‌های پژوهش ترکیبی**، ترجمه علیرضا کیامنش و جاویدسرای، تهران: نشر آبیژ.
- محمدی، نعیمه (۱۳۹۸). **الگوی حکمرانی مشارکتی با رویکرد نهادی در توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر در ایران**، رساله دکترای مدیریت دولتی (منتشر نشده)، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
- نجفی رستاقی، حیدر و اسمعیلی گیوی، محمدرضا (۱۴۰۱). **حکمرانی، رهیافت‌ها و فناوری‌ها**، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

هولستی، ال. رادولف (۱۳۹۵). تحلیل محتوی در علوم اجتماعی و انسانی، ترجمه نادر سالارزاده امیری، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.

Abdullah, Mahmoud; Said, Muhammad; Mufraini, Arief (2023). The Systematic Review of Shariah Governance in Islamic Banking System: A Meta-Synthesis Approach. *Tapis: Journal Penelitian Ilmiah*, 6 (2), 101-117. <https://doi.org/10.32332/tapis.v6i2.5339>.

Ansell, Christopher and Torfing, Jacob (Eds.). **Handbook On Theories of Governance**. Cheltenham, UK. Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing Limited.

Bevir, Mark (2009). **Key Concepts in Governance**. California: Sage Publication.

Bevir, Mark (2021). governance. **Encyclopedia Britannica**.

Bevir, Mark (Editor) (2007). **Encyclopedia of Governance**. California: Sage Publication.

Bovaird, Tony & Loeffler, Elke. (2003). Evaluating the Quality of Public Governance: Indicators, Models and Methodologies. **International Review of Administrative Sciences**, (69), 313 - 328. 10.1177/0020852303693002.

Colebatch, H.K. (2014). Making sense of governance. **Policy and Society**, 33 (4), 307-316. DOI: 10.1016/j. polsoc. 2014.10.001

Farzmand, Ali (2004). **Sound Governance Policy and Administrative Innovations**. USA: Praeger Publisher.

Gjaltema, Jonna; Biesbroek, Robbert and Termeer, Katrien (2020). From government to governance...to meta-governance: a systematic literature review. **Public Management Review**, 22 (12), 1760-1780. DOI: 10.1080/14719037.2019.1648697.

Guba, E.G. and Lincoln, Y.S. (1994). Competing paradigms in qualitative research (105 - 117). In: Denzin, N.K. and Lincoln, Y.S. (Eds.). **Handbook of Qualitative Research**. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.

Gwet, K.L. (2020). **Handbooks of inter-rater reliability: The definitive guide to measuring the extent of agreement among raters**. Advanced Analytics LLC.

Jreisat, Jamil (2004). Governance in a Globalizing World. **International Journal of Public Administration**, 27 (13 and 14), 1003 - 29.

Kaufmann, Daniel and Kraay, Aart and Zoido, Pablo (1999). Governance Matters. **Policy Research Working Papers**. World Bank. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-2196>.

Klijn, E.H. (2012). Public Management and Governance: a comparison of two paradigms to deal with modern complex problems in D. Levi Faur (Ed.). **The handbook of governance**. Oxford: Oxford University Press, 201 - 214. 10.1093/oxfordhb/9780199560530.013.0014.

Kooiman, Jan (1993). **Modern Governance, New Government-Society Interactions**. London: Sage Publications. 10.4135/9781446215012.

Kooiman, Jan (2003). **Governing as Governance**. Sage. 10.4135/9781446215012.

Kooiman, Jan (2010). Governance and Governability. In P. S. Osborne (Ed.), **The new public governance: emerging perspectives on the theory and practice of public governance**. London| New York: Routledge| Taylor and Francis.

Lachal, Jonathan; Revah-Levy, Anne; Orri, Massimiliano and Moro, Marie Rose (2017). Metasynthesis: An Original Method to Synthesize Qualitative Literature in Psychiatry. **Frontiers in psychiatry**, 8 (269),1-9. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2017.00269>.

Lynn, Jr, Laurence, Heinrich, Carolyn and Hill, Carolyn (2000). Studying Governance and Public Management: Challenges and Prospects. **Journal of Public Administration Research and Theory**. 10. 10.1093/oxfordjournals.jpart.a024269.

Malik, Maszlee (2017). **Foundations of Islamic Governance, A Southeast Asian Perspective**. London: Routledge. Political Studies, XLIV,652 - 667.

Malik, Maszlee (2011). Constructing the architectonics and formulating the articulation of Islamic governance: A discursive attempt in Islamic epistemology. **PhD Dissertation**, Durham University.

Mayntz, Renate (2022). Steering. In: Ansell, Christopher and Torfing, Jacob (Eds.). **Handbook On Theories of Governance** (278 - 284). Cheltenham, UK • Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing Limited.

Merriam-Webster. (n.d.). Function. In **Merriam-Webster. com dictionary**. Retrieved December 3, 2023, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/function>

Meuleman, Louis (2008). **Public Management and the Metagovernance of Hierarchies, Networks and Markets**. Leipzig: Physica-Verlag (A Springer Company).

Mishra, J., & Attri, V. (2020). Governance, Public Service Delivery and Trust in Government. **Studies in Indian Politics**, 8(2):186 - 202.

Neuendorf, Kimberly. A. (2017). **The content analysis guidebook**. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.

Nikolić, Jelena & Zlatanovic, Dejana. (2018). Corporate Governance and Corporate Social Responsibility Synergies: A Systemic Approach. **Naše gospodarstvo/Our economy**, 64. 36 - 46.

Osborne S. (2010). **The new public governance: emerging perspectives on the theory and practice of public governance**. London | New York: Routledge | Taylor and Francis.

Peters, B. Guy and Pierre, John (2016). **Comparative Governance**. Cambridge: Cambridge University Press.

Pierre, John and Peters, B. Guy (2021). **An Advanced Introduction to Governance**. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited.

Radnor, Zoe; Osborne, Stephen and Glennon, Russ (2022). Public management theory. In: Ansell, Christopher and Torfing, Jacob (Eds.). **Handbook On Theories of Governance** (43-56). Cheltenham, UK • Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing Limited.

Rhodes, R. (1996). The New Governance: Governing without Government. **Political Studies**, XLIV,652 - 667.

Rhodes, R. A. W. (2000). "Governance and Public Administration", in Jon Pierre, **Debating Governance, Authority, Steering and Democracy**. Oxford: Oxford University Press.

Rhodes, R. A. W. (2003). **Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability**. England: Open University Press.

Salamon, Lester M. (2011). The New Governance and the Tools of Public Action: An Introduction. **Fordham Urban Law Journal**, 28 (5),1611 - 1674.

Siddiki, Saba (2022). Policy process frameworks. In: Ansell, Christopher and Torfing, Jacob (Eds.). **Handbook On Theories of Governance** (67-76). Cheltenham, UK | Northampton; MA, USA: Edward Elgar Publishing Limited.

Stoker, Gerry (1998). "Governance as Theory: Five Propositions". **International Social Sciences Journal**, 50 (1), 17 - 28.

Torfing, Jacob; Bøgh Andersen; Lotte Greve, Carsten and Kurt Klaudi Klausen (2020). **Public governance paradigms: competing and co-existing**. UK: Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Torfing, Jacob; Peters, B. Guy; Pierre, Jon and Sørensen, Eva (2012). **Interctive Governance**. New York: Oxford University Press Inc.

United Nations Development Programme (UNDP) (1997). **Governance for Sustainable Human Development**. New York: UNDP.

Weiss, Thomas G. (2000). Governance, Good Governance and Global Governance: Conceptual and Actual Challenges, **Third World Quarterly**, 21 (5), 195 - 218.

World Bank (2007a). Strengthening the World Bank Group Engagement on Governance and Anticorruption? Strategic Document, March. cited in Gisselquist, Rachel M. (2012). **Good Governance as a Concept, and Why This Matters for Development Policy**. Working Paper (2012/30, 1 - 36).

